

zaz zabalagoa da, eta funtsezkoa euskara mintzatzeko hizkuntza ere izango bada.

Ahoskeraren arazo honegaz kezkatuak, Euskaltzaindiak, beronen 75. urteurrenaren zuzuan, Ahoskera Batzordea eratu berri du; batzorde honen lanari eskerrak, hala nola beste laguntzaile batzuren aportazioez ere, luze barik, eredu jasorako arau zenbait eskaintzeko itxaropena badaukagu, euki; eta gura ere izango genuke ahalik arinen eskolaratzea hortik sortuko diren ereduak eta proposamenak. Hala eta guztiz, eredurik onena bageneuka ere, alperrik izango litzateke irakasleak arazo honen garrantziagaz jabetuko ez balira.

EUSKALKIAK ETA BATUA ERAKASKUNTZAN IPARRALDEAN BEHINBETIKO TESTUA

XARLES VIDEGAIN

Ondoko lerroetan Gazteizen Eusko-ikaskuntzak antolatu biltzarrean aukezten dudan txostenaren asmo nagusiak aipatu nahi nituzke, ahalaz betiko ideiak gehiegi errepikatu gabe.

Batua bat bera izanik bainan euskalkiak bat baino habero, euskalki guzietaz ez baizik eta Iparraldeko eremuan mintzatzen lapurteraz, baxenapartarrak eta xiberotarrak, hotz frantses estaduko mugetan dauden dialektoetaz.

Erakaskuntzan euskalkiak eta batua nola hartuak diren, zernolako eginbidea ematen zaien, eta zertarako baliatzen diren ikus aintzin, euskararen egoeraren ezaugarri zeobait nahi ta ez aipatu behar dira.

1. Oso egoera latza ezagutzen du euskara, kostaldean berezeiki, hain zuzen pizu demografiko handia duen Lapurdin. Gehiengo handi batek euskara ez daki, ez du ikasten ez ikasiko. Erakaskuntzan euskararentzat kausitu den lekua oso eskasa. Irakasle gehienak erdaldun huts dira, ez dute euskera ikasten. Ondorioz euskararen inguruan haz daitekeen eztabaideetaz ez da batere ohartzen jenderik parte handiena. Hemen beraz mahai inguru honetan aipatu beharrekoak ez dira interesatzen. Euskararen inguruan bizirik den eztabaidetan jende multzo ttipi batek baizik ez du bere burua sarturik ikusten. Hastsarretik egiten dudan ohar ezezkor erlatibizatu nahi du ondotik erran nezakeena.

2. Erakaskuntzan euskararen bidea hautatu duten jendee-tan lehentasuna eman zaio euskara versus erdara borrokari. Erdaraz ez bakarrik bainan euskaraz ere ikastea beraz hautu gobar baten ondorioa izan da. Hautu horretan zoin euskaramota erabil hori bigarren mail batean gelditu da.

3. Nahiz jende-multzo hori kopuruz urria den; ez du erran nahi jende hоек kasu berean, sartzen diren urrundik ere. Erran gabe doa ez daitekeela konpara errotik euskaldun diren familien haurra erdaldun familiakoarekin. Desberdintasan horrek ba du bere hautatzea, edozoin ekonomi-sistematan oso kario baita. Ondorioz, nahiz ez den kausa bakarra, ikerketa zientifikorik ez da eginik izan euskararen kalitatea eta nolakotasuna barnatu dituenik. Ezagutzen diren lanak eta inkestak kantitatiboak izan dira: zonbat ikasetxe, zonbat gela zonbat ikasle etabar. Gelan ikasle bakoitzak euskararen ikasteko ezagutzen duen barne-ibilbidea ez da nehundik ere zedarritua izan ez bada intuitiboki. Instituzioen aldetik ez da orai arte laguntzarik agertu. Berrikitan Ikastolek frantses ministeritzarekin siñatu hitzarmenaren ondotik ikasleen jakitatea neurtu nahi zen, ez nola ikasten zuten; gehienik ere elebitasunak dakarkeen abantailaz mintzo da baina ez gure egoera soziolinguistikoan gertatzen diren kasuistika osoak.

Egoera hits hau den baino beltzago ez dut uste agertzen dudan, bainan euskararen mikrokosmoa egoera hortan sartua dela ez da ahanzi behar.

Itsura ez bada ere, euskararen erakasteko borondotate onez eta intuizioz jokatu da euskaldun jendea; ez baitzen aintzinetik neholako erreferentziarik bidearen argitzeko. Nolako euskara baliatuko zen konprenitzekotan aipatu beharrekoak dira ondoko puntuak:

4. Sortzetit, batuak Iparraldeko mintzairaren usaina eta kolorea ez ditu baztertu. Jakina teknikoki lapurterak batuari gauza frango eman diola, aditzean partikulazki (bizkaitar famatu zonbait zirelarik lapurtarziale handienak, Iparraldekorik ez delarik izan bizkaieraren alde jokatzeke). Sinbolikoki jendearentzat pizu zuketan puntu zonbaitetan, hala nola -h- ren arazoan, etendurarik ez da sendi izan. Oro har batuak Iparraldea kontuan hartu zuela onartu dute Iparraldeko euskaldunek (beriz diodan erdaldunen ixilean egin direla lan horiek guziak, segur aski gure onerako).

5. Batua finkatu duen erakundea Euskaltzaindia izan da bi aldetako euskaltzainez osatua dena. Berez Iparraldeko gizartean eragin gutiko taldea izan da, onespren ofizialik gabekoa. Komunitate autonomoan hartu duen garrantzia ez du ukan Iparraldean bereziki hartzen zituen erabakien obra-arazteko. Komunitate autonomoan euskara batu moduko bat garatu duten indarrak ez ditugu ezagutu Iparraldean. Ez dugu ezagutu konparazioen UZEI edo Elhuyar bezalako talderik, araudi gehiago eta bertanago eskatzen baitute berek de facto araudiak garatzen dituztelarik. Hazi den hizkuntz funtzional hori ez dugu ezagutu euskaraz bizi den instituzio edo taldetik ez baita izan bihirik.

6. Nunbait prentsa badaiteke ere batua eta gipuzkoera gauza bera direla, Iparraldean ez da arras horrela sendi orai arte. Arrotz aire balinbadu batzutan batuak, ez zaio egozten gipuzkoakoa izaitea baizik eta oro har mugaz bestaldekoa. Batua sort aintzin, kostaldean bederen gipuzkoera zen hurbilena Gipuzkoa bera hurbilena zen bezala. Bizkai aldera joz euskara gero eta bestelakoago zela susmoa bazuten Lapurtarrek. Bestela erranez, batua = gipuzkoera ekuazioak ez du oihartzun handirik ukan iparraldean, dagoen muga politikoak hanitzez gehiago markatzen gaituelakotz gipuzkoera eta bizkaieraren artekoa baino. Ber komunitate politikoa ez gara bizi azkenean.

7. Batua bultzatu duten idazleak, kasetariak, etabar, Iparraldean zuhur edo uzkur ibili dira. Egunbatetik bestera ez astekarian nola jokatzen zuen Lafitte batek...

8. Ikusiz lapurtera dela batutik hurbilena den dialektoa, Hegoaldean gipuzkoerak omen duen irudi bera har lezakeela lapurterak prentsa daiteke. Gerta zitekeen, ez da gertatu, beti arrazoin soziolinguistikoak direla medio. Lapurterak ez du prestijiorik lortu batua garatu denaz geroztik, lapurtera itzaltzera doalaketaz eta pizurik ez duelaketaz euskaldungoan. Lapurteraren mitorik ez da egin behar. Historian zehar egia da iparraldeko idazle gehienek eta Elizgizonek —ez bada hor pleonasmorik— Lapurdiko euskera berea egiten zutela. Beti aipu da DL S SPko hirukantoineko magikoa. Mende honetan ez da holakorik ikusten, Larzabal zena eta Irartzeder kendurik beste guziak ez bait dira lapurteraz ari. Hasi Etxepare medikuarekin edo Hiriart-Urrutyekin, oraiko E, Larre, D. Landart, P. Xarriton edo E. Etxamendi ez dira lapurterez ari.

Gaurko gazteek, eskolan eta eskolatik kanpo, lapurtera entzuteko paradarik kaik ez dute. Baionan baxenapartarra da nausi (beti ari naiz erderarik ez balitz bezala), Dlohitzunen guti entzuten da, Hendaian koine bat hedatu da,

—batua izendatzera ez naiz menturatzen— Lapurtera eri dago beraz.

9. Aldiz bitxia bada bitxi, azken urte hauetan hedatzen den Baxenabarratik datorren edo jiten den mugimendua bada. Ez dezaket erran mugimendu hori eta Baxeanabarreako indar hori uztarturik datorren hemen jujatuko ez dudan base-rritasun sendimendu batekin. Ahatik ez da berria BNko eragina literatur-euskara eta denen gogoan dago Lafittek deitzen zuen navarro labourdin littéraire hura. Hemen ere arrazoin soziolinguistikoak dira nagusi: erdarak goizago ilunkatu ditu lapurter hizlariak baxenabartarrak baino. Iparraldeko euskal gizartean baxenabartarrak nausitu dira: sindikatueta, irratietan, kultur-taldeetan, kantarietan (rock munduan ez ezik). BNtarren pizua ezinukatuzkoa da.

Zuberoko kasuaz ez naiz luzaz ariko. Batuak han duen eragina oraindik ttipiagoa da eta ziberotarrek ez dute asmorik beren hizkuntzaren igortzeko manex aldera. Arranguratzen nauen gauza da —erdararen indarrak gain— azken bulta honetan ortografiak sortu den arazoa: nekez ikusten dut 1000 hiztun duen euskalkiak hiru ortografia eukitea ü dela eta.

10. Gauzak horrela izanik, erakaskuntzan nolako joerak dauden aipatuko ditut. Ikastoletan irakurketa hasi aurreko epea berezi behar da. Ahalaz jarraitzen den joera da bertako euskalkia baliatzea ikastolan. Baina jadanik erran egoeragatik, horrek ez du ezer argitzen kostaldean. Lapurtera emaiten duen erakasle guti baizik ez da. Gehienak barnekaldetik etortzen dira, baxenafartarrak mintzo direnak, edo Hegoaldetik: geheineta hauek gipuzkoera iparraldeko bat derabilate. Bidenabar lanik ez da egin errefuxatuek eta Hegoaldetik jin jendeek ezagutu duten bilabide linguistikoaz ez eta ere Iparraldean euki duten eraginaz. Ez da ahantzi behar zoin

garrantzitsua eta onuragarria izan den Iparraldeko ikastolen sortzean haien lana. Harira itzuliz, kasik lapurtera hor ez balitz bezala jokatzeko da.

Irakurketa hasiz geroztik, dudarik gabe batuaren pizua handitzen da beste leku guzietan bezala. Eskola-liburu guziak Hegoaldean eginik dira, nahiz egokituak diren puntu zonbaitetan. Bainan dokumentua etorkia senditzen da, baina egia erran erran, haurrek baino gehiago aitamek dukete senditzen euskara horren zailtasuna edo arrotasuna. Haurrek berek hortan ez dute arazorik terminologiaren ikastekotan: matematiketan, historian, gramatikan, hitza hanitz zailak dira euskaraz eskolatuak izan ez diren aitamentzat; haurrek hobeki barneratzen dituzte. Nahitaez batuaz datoz. Teknikoak ez diren hitzetan aldiz eragin ezaguna ba da Iparraldean ere; haurrak ikastola ikasi hitza hobesten du, eta gurasoen, aitaxi-amtxiren forma bazter emana da, gizartean hazi den eskola eta idatzia- ren arteko harreman sendoaren ondorioa besterik ez da.

Kultur errefrentzia

Nik ene aldetik eskola —liburuetako testuetan hanitzetan deitoratzen dudana eskasa da bizitasunik eza. Horrek atebiderik ote duen ez dakit. Ene iduriko beti, erdaraz ber adinean haurrei eskaintzen azaien testuak askoz aberatsagoak dira. Hanitzetan aipatzen den arrazoina ez nau betetzen, baizik eta testu bat denek ulertua izaiteko gisan, bizitasun gabekoa behar dela izan,

bidea: ekoizpen propioa
hiztegia
sorkuntza

beste kultur erreferentzia

UNIBERTSITATEAN